

Види трипільської кераміки

Анотація. Стаття розглядає різні види Трипільської кераміки та їх значення для вивчення культури Трипільської цивілізації.

Ключові слова: трипільська культура, кераміка, гончарство, посуд, глина, технологія.

Abstract. The article explores various types of Trypil pottery and their significance in understanding the Tripil civilization.

Keywords: Trypil culture, ceramics, pottery, dishes, clay, technology.

Постановка наукової проблеми. Трипільська культура залишила нам багато матеріальних свідчень свого існування, таких як безліч посудин, ритуальна кераміка, статуетки та інші речі. Цей матеріальний світ відображає світ сакральний, оскільки символи та знаки, що використовувалися в трипільському орнаменті, мали духовно-символічне значення.

Якщо говорити про переломний момент в часі, то можна згадати про прашурів українців, а саме трипільців, їхні культурні та духовні надбання стали складовими української культури.

Останні дослідження кераміки Трипільської культури сконцентрувалися на регіональних особливостях, технологіях виробництва та символіці, підкреслюючи роль цього матеріального об'єкта у вивченні історії та культури Трипільського періоду в Україні. Археологічні пам'ятки трипільської культури були відкриті В. Хвойкою наприкінці XIX – на початку XX ст. Згідно з дослідженнями археологів, були висунуті гіпотези про появу перших «протоміст» на території України у IV тис. до н.е. У 20-ті роки XX ст. вийшов у світ перший випуск збірника «Трипільська культура» в Україні, який став підсумком досліджень Трипільської комісії Всеукраїнського Археологічного Комітету при Українській Академії наук.

Яскравим виявом матеріального і культурного розвитку трипільців є їхнє керамічне виробництво. Учені налічують від 11 до 17 основних типів посуду трипільців. Це миски, кубки, вази, фруктівниці, амфори, зерновики, горщики, глечики, черпаки і навіть ложки, а також культовий посуд – «біноклі», жертівні столики, антропоморфні та зооморфні посудини. Технологію виготовлення посуду трипільської культури досліджували В. Козловська, І. Краснікова, О. Кульська та ін.

Мета статті полягає у дослідженні та описі різних типів керамічних виробів Трипільської цивілізації та їхньої ролі в культурі.

Виклад основного матеріалу. Кераміка стала першим штучно створеним матеріалом, коли глину випалили на вогні. Виготовлення глиняного посуду вважається великим досягненням наших прашурів. Саме кераміка є однією з найкolorитніших сторінок трипільської культури.

Технологія виробництва кераміки передбачає низку послідовних операцій: вибір глини та її додаткова обробка, виготовлення форми, обробка поверхні, орнаментация і випал посудини. Для виготовлення столового посуду стародавнім керамістам потрібно було ретельно добирати глину з урахуванням не лише можливостей її формування (пластичності), а також і стану маси при висиханні та випалі. Трипільські гончарі стали використовувати для виготовлення посуду сировину, яка створювалася шляхом змішування декількох сортів глини і була дуже пластичною. З неї можна було робити посуд навіть на гончарному колі, тонкостінний, якісний, який міг витримати високотемпературний випал [4, с. 211]. Матеріалом для виготовлення керамічного посуду слугували різноманітні глини, як правило з місцевих покладів: каолінові, мергелісті та змішані. У технологічному аспекті трипільські гончарі досягли найвищого рівня майстерності у виробництві цієї категорії кераміки.

У традиційних та архаїчних суспільствах кераміка, як звичайний побутовий посуд, так і ритуальні керамічні вироби, наділені певним сакральним сенсом.

Посуд виготовлявся трьох типів: господарський, кухонний і культовий. Величезний, до

півтора метра заввишки, посуд для зберігання зерна та іншого збіжжя вкопувався у долівку помешкань – зручно та охайно. Різноманітним був і так званий кухонний посуд, що використовувався для приготування їжі: глечики, горщики, чаші, тарілки і інші посудини, які використовувалися у повсякденному господарському житті для зберігання, приготування та подачі їжі та рідин.

Трапляються і широкогорлі амфори, кухлики з однією ручкою, мініатюрні посудинки з покриттями. Вчені виокремлюють 16 типів трипільського керамічного посуду, зокрема за формою: конічний, біконічний, сферо- та усіченоконічний; кратеро-, бінокле-, кубко-, амфоро-, грушевидний та вазоподібний; лійчастий; гострореберний; з плавним та різким профілем; з усіченоконічною горловиною; горщики з утопленими вінцями; напівсферичні миски [3].

Попит на керамічний посуд був значним. Практично в усіх трипільських поселеннях були знайдені ремісничі печі, іноді навіть двоповерхові, в яких глечики готувалися до випалювання. Це свідчить про те, що виготовлення кераміки стало ремеслом, яким займалися висококваліфіковані майстри та стало окремою галуззю громадського ремесла.

Наступним видом кераміки є культові вироби, тобто ті вироби, які мають певну форму або включають в себе орнаменти, що символізують чи відображають конкретні міфологічні концепції. Ці вироби брали участь у релігійних обрядах і відображали важливі аспекти міфології та віровчення трипільців. Серед керамічних виробів особливої уваги заслуговує антропоморфна пластика трипільців, яка відображає інформацію про духовне життя трипільців. Скульптурна пластика дає уявлення про естетичні погляди трипільців. Антропоморфний образ один з найпоширеніших. Він втілюється у різноманітних матеріалах, починаючи з найбільш ранніх фаз розвитку.

На особливу увагу заслуговують теракотові жіночі статуетки з підкреслено жіночими формами тіла, так звані трипільські мадонни (рис. 1). Окремими екземплярами представлено тип сидячої антропоморфної фігури з прямим, нахиленим вперед чи відхиленим назад торсом (рис. 2).

Рис. 1. Стояча фігурка

Рис. 2. Сидяча фігурка Мадонни

Зустрічаються окремі статуетки на стовбчастій ніжці. Окремі фігурки передають образ вагітної. Є також статуетки з дитиною на руках [2]. Статуетка з вирізним орнаментом – оберіг дому і роду, символ родючості, достатку та енергії життя. З глини будували і жертovníк, біля якого відбувалися релігійні обряди із використанням теракотових статуеток.

Статуетки здебільшого зображають жінок, чоловіків набагато менше. Жіночі фігурки вирізняються мініатюрними розмірами. Їх виконано в умовно-натуралістичному стилі, всі вони мають дуже пишні стегна. Жіночі статуетки втілюють образ трипільської «Великої богині».

Великою кількістю матеріалів представлена зооморфна пластика – фігурки бика, свині, кози, собаки, птаха й інше. Є й глиняні дитячі брязкальця, наприклад, у вигляді яйця, заповненого глиняними кульками.

Також в обрядах використовувались трипільські «біноклі». Це біноклеподібні посудини у вигляді двох циліндрів з поставленими на них угорі та внизу конічними чи напівсферичними чашами, з наскрізними отворами або без них. Таку назву для незвичайних посудин понад сто

років тому придумав Вікентій Хвойка і з того часу ніхто не запропонував кращого варіанту.

Біноклі не мають аналогів у жодній археологічній культурі. Через повну безпорадність та неможливість пояснити призначення цього посуду, історики, археологи та інші дослідники зараховують його до предметів релігійного культу: вважають, що «біноклі» використовували для ритуалу викликання дощу.

Більшість таких біноклеподібних виробів не має днища, тому щось налити чи покласти в них не вдасться, хоча бувають і посудини без наскрізних отворів. Крім біноклів (подвійних посудин) відомі знахідки моноклів та триноклів (рис. 3).

Рис. 3. Трипільський Бінокль

Обрядовий посуд трипільців представляв собою спеціальні глиняні вироби оздоблені орнаментом, що включав в себе символіку та мотиви, пов'язані з релігійними та обрядовими переконаннями спільноти. Ці орнаменти матеріалізували сакральні ідеї та сприяли підсиленню обрядової атмосфери під час релігійних церемоній і святкувань. Орнаментальні композиції були представлені хвилястими лініями і завитками, що виконували магічну роль оберегу, та сонячними символами. Серед орнаментальних знаків також є зображення тварин і людей. На думку дослідників, трипільська орнаментика характеризувалася релігійно-магічним навантаженням і використовувалася як своєрідний запис світоглядної інформації. Вона була суспільним явищем, яке давало можливість розповісти про відношення до світу та об'єднати людей для різних спільних дій.

Економічна та суспільна криза наприкінці мідного віку спричинила умови, в яких існування спеціалізованого гончарного ремесла стало неможливим. Відбувається повернення до домашніх форм виробництва, для яких було характерним грубе ліплення посуду від руки без розпису та іншого вишуканого оздоблення. Цей процес супроводжувався відмовою від попередніх технологічних досягнень: зникають гончарне коло, двоярусні горни, на тисячоліття зникають рецепти приготування глини і фарб та зовсім зникають вишукані та загадкові трипільські орнаменти. Тисячоліття пережили лише деякі їхні елементи, що дивують людство у сакральному та декоративному мистецтві наступних епох.

Висновки. Отже, розглядаючи різні види трипільської кераміки, а саме побутову, кухонну та культову, ми можемо зробити важливі висновки про цю стародавню культуру. Трипільська кераміка свідчить про високий рівень майстерності цієї цивілізації. Ця різноманітність керамічних виробів відображає багатство та культурне значення трипільської цивілізації. Вони не лише слугували побутовим і господарським потребам, а й глибоко впливали на обрядове життя цієї стародавньої спільноти, що відображалось у сакральних орнаментах і символіці на цих виробах. Трипільська кераміка залишається однією з найзагадковіших і цікавих сторінок у вивченні давніх цивілізацій. Її ремісницька майстерність і сакральні символи, увічнені в керамічних виробах, продовжують надихати археологів, істориків та митців на дослідження та творчість, розкриваючи докорінні аспекти життя та вірувань трипільців, які залишаються завжди цікавими та загадовими для сучасного світу.

Список використаних джерел:

1. Відейко М.Ю. Трипільські цивілізації. К.: Видання друге, 2003. 184 с.
2. Бурдо Н.Б. Сакральний світ трипільської цивілізації. К.: Наш час, 2008. 296 с.
3. KazEdu Трипільська кераміка. URL: <https://kazedu.com/referat/190721>
4. Рижов С. Трипільська цивілізація у спадщині України. *Трипілля: до 110-річчя відкриття трипільської культури*: матеріали наук.-практ. конф. (30-31 травня 2003 р., м. Київ). К.: Вид. центр «Просвіта», 2004. С. 211-212.

5. Соловей В.В. Місце барської кераміки у гончарній спадщині України. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2022. Вип. 48. Том 2. С. 66-71. URL: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/48-2-11>.